

Արցախի Հանրապետության 2020թ. խորհրդարանական
ընտրությունների նախընտրական քարոզչության
ֆինանսավորման խնդիրները

Երևան, 2020

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ..... 2

ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ 2

ՕՐԵՆԱԴՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԵՐԸ և ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ 3

    1. Նախընտրական հիմնադրամների ձևավորում և մուտքեր..... 4

    2. Նախընտրական հիմնադրամների ծախսեր..... 6

    3. Վերահսկողություն 14

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 17

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Արցախի Հանրապետությունում (ԱՀ) 2020թ. մարտի 31-ին կայացած Ազգային ժողովի ընտրությունների համատեքստում «Ականատես» դիտորդական նախաձեռնությունն իրականացրել է կուսակցությունների նախընտրական քարոզչության ֆինանսավորման ուսումնասիրություն:

Այս նպատակով իրականացվել է ինչպե՛ս առնչվող փաստաթղթերի գրասենյակային հետազոտություն, այնպե՛ս էլ՝ դիտորդական առաքելության շրջանակում ներգրավված երկարաժամկետ դիտորդների կողմից հավաքագրված տվյալների ուսումնասիրություն ու համեմատական վերլուծություն:

ՄԵԹՈՂԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ուսումնասիրության հիմնական խնդիրներն են՝

- գնահատել նախընտրական քարոզարշավի ֆինանսավորման օրինավորությունը և համապատասխանությունը միջազգային կազմակերպությունների կողմից սահմանված նորմերին.
- գնահատել ԱՀ խորհրդարանական ընտրություններում թեկնածուների, կուսակցությունների և կուսակցությունների դաշինքների ֆինանսական մուտքերն ու ելքերը և դրանց թափանցիկությունը.
- բացահայտել նախընտրական քարոզարշավի ընթացքում ձևավորված նախընտրական հիմնադրամներ կատարված մուտքերի աղբյուրները, ինչպես նաև՝ հիմնադրամների շրջանակում և դրանցից դուրս իրականացված ծախսերի ծավալները.
- գնահատել երրորդ անձանց կողմից նախընտրական քարոզարշավի ֆինանսավորման հնարավորությունները և դրանց առնչվող խնդիրները.
- գնահատել նախընտրական քարոզարշավի ֆինանսավորման նկատմամբ պետական վերահսկողության արդյունավետությունը.
- բացահայտել նախընտրական քարոզարշավի ֆինանսավորման առումով ԱՀ օրենսդրության բացերը և ներկայացնել առաջարկություններ քարոզարշավի ֆինանսավորման օրենսդրական և վարքագծային փոփոխությունների վերաբերյալ:

Ուսումնասիրության նյութ են դարձել հետևյալ փաստաթղթերը՝

- ԱՀ ընտրական օրենսգիրքը (ԸՕ).
- Կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) ներկայացրած հայտարարագրերը՝ նախընտրական հիմնադրամների ֆինանսական մուտքերի և ելքերի վերաբերյալ.
- ԱՀ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի (ԿԸՀ) վերահսկիչ-վերստուգիչ ծառայության (ՎՎԾ) կողմից հրապարակված տեղեկանքներն ու եզրակացությունը.
- Երկարաժամկետ դիտորդների կողմից հավաքագրված տվյալները.
- ԱՀ ԿԸՀ ուղղված պաշտոնական հարցման արդյունքները:¹

¹ Հարցումն ուղարկվել է 23.04.2020թ.: Ստացված պատասխանը թվագրված է 28.04.2020թ.-ին:

Ուսումնասիրությունն իրականացվել է երկու մակարդակում՝ երկարաժամկետ դիտորդների կողմից՝ գրասենյակային հետազոտության և դաշտային դիտարկմամբ հավաքված տվյալների վերլուծության միջոցով:

Երկարաժամկետ դիտորդների կողմից տվյալները հավաքագրվել են անմիջական դիտարկումների, պաշտոնական հարցումների, հանդիպումների, հարցազրույցների, ինչպես նաև մամուլի լուսաբանումներին հետևելու միջոցով: Տեղերում դիտորդները հանդիպումներ են ունեցել ԱՀ կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) նախընտրական շտաբների ներկայացուցիչների հետ: Տեղեկատվության ճշգրտությունն ու հավաստիությունն ապահովելու նպատակով ստացված տվյալները ստուգվել են մի քանի անկախ աղբյուրների միջոցով:

Հաշվի առնելով, որ հայտարարագրերում ներառված չեն եղել նախընտրական քարոզչությանն առնչվող բոլոր ծախսերը (նախընտրական շտաբների գրասենյակների վարձակալությունը, շտաբների աշխատակիցների աշխատավարձերը, նախընտրական միջոցառումների ընթացքում տեխնիկայի վարձակալությունը և այլն)՝ դրանք հաշվարկվել են առաքելության կողմից՝ հիմք ընդունելով տարածքների, տեխնիկայի վարձակալության միջին շուկայական արժեքները և աշխատողների նվազագույն աշխատավարձերը: Բացի դրանից, առաքելության կողմից հաշվարկվել են դիտորդների կողմից արձանագրված միջին և մեծ չափերի նախընտրական գովազդային վահանակների արժեքները՝ միջին շուկայական գների հիման վրա:

Հարկ է նշել, որ հնարավոր են քարոզչության գործընթացում ներգրավված ծառայությունների արժեքների հաշվարկների շեղումներ իրական ծախսերից: Բացի այդ, հնարավոր չի եղել ամբողջական և հավաստի տվյալներ հավաքագրել կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) կողմից տրանսպորտային ծառայությունների, վառելիքի ծախսերի վերաբերյալ:

ՕՐԵՆԱԴՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԵՐԸ և ՌԻՍԻՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

Համաձայն ԱՀ ընտրական օրենսգրքի (ԸՕ) հոդված 19-ի մաս 1-ի՝ նախընտրական քարոզչության ժամանակահատվածը սկսվում է Հանրապետության Նախագահի թեկնածուների և Ազգային ժողովի ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) ընտրական ցուցակների գրանցման համար սահմանված ժամկետի վերջին օրվան հաջորդող օրը և ավարտվում քվեարկության օրվանից մեկ օր առաջ: Մինևույն ժամանակ ընտրական օրենսդրությունը չի բացառում տվյալ ժամանակահատվածից դուրս քարոզչության իրականացումը և դա չի համարում քարոզչության կարգի խախտում:

Համաձայն «Կուսակցությունների մասին» ԱՀ օրենքի՝ «Ընտրություններին մասնակցող կուսակցություններն ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների ընտրական ցուցակների գրանցման համար օրենքով սահմանված ժամկետի ավարտից հետո՝ հինգ օրվա ընթացքում, ԿԸՀ են ներկայացնում կուսակցության (կուսակցությունների

դաշինքները՝ դրանցում ընդգրկված կուսակցությունների) գույքի և եկամուտների մասին հայտարարագիր»:²

1. Նախընտրական հիմնադրամների ձևավորում և մուտքեր

Համաձայն ԱՀ ընտրական օրենսգրքի հոդված 19-ի մաս 1-ի՝ նախընտրական քարոզչության ժամանակահատվածը սկսվում է Հանրապետության Նախագահի թեկնածուների և Ազգային ժողովի ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) ընտրական ցուցակների գրանցման համար սահմանված ժամկետի վերջին օրվան հաջորդող օրը և ավարտվում քվեարկության օրվանից մեկ օր առաջ: Մինևույն ժամանակ ընտրական օրենսդրությունը չի բացառում տվյալ ժամանակահատվածից դուրս քարոզչության իրականացումը և դա չի համարում քարոզչության կարգի խախտում:

Համաձայն «Կուսակցությունների մասին» ԱՀ օրենքի՝ «Ընտրություններին մասնակցող կուսակցություններն ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների ընտրական ցուցակների գրանցման համար օրենքով սահմանված ժամկետի ավարտից հետո՝ հինգ օրվա ընթացքում, ԿՀՀ են ներկայացնում կուսակցության (կուսակցությունների դաշինքները՝ դրանցում ընդգրկված կուսակցությունների) գույքի և եկամուտների մասին հայտարարագիր»:³

Արցախի Ազգային ժողովի ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունները (կուսակցությունների դաշինքները) պարտավոր են բացել նախընտրական հիմնադրամ՝ Ազգային ժողովի ընտրություններին մասնակցող կուսակցության (կուսակցությունների դաշինքի) ընտրական ցուցակը գրանցելու վերաբերյալ որոշման ընդունումից հետո՝ 7 օրվա ընթացքում:⁴ ԱՀ Ազգային ժողովի ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների դաշինքում ընդգրկված կուսակցությունները և Ազգային ժողովի ընտրություններին մասնակցող կուսակցության ընտրական ցուցակով առաջադրված թեկնածուներն առանձին նախընտրական հիմնադրամ ձևավորելու իրավունք չունեն:⁵

Նախընտրական հիմնադրամի միջոցները հավաքվում են ԱՀ տարածքում գործող որևէ առևտրային բանկում: Նախընտրական հիմնադրամ ձևավորելու նպատակով Ազգային ժողովի ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) դիմումների հիման վրա բանկերը բացում են ժամանակավոր հատուկ հաշվեհամարներ:⁶

Ազգային ժողովի ընտրություններին մասնակցող կուսակցության (կուսակցությունների դաշինքի) նախընտրական հիմնադրամը ձևավորվում է՝

1. այդ կուսակցության (կուսակցությունների դաշինքի անդամ կուսակցությունների) միջոցներից.

² ԱՀ կուսակցությունների մասին օրենք, հոդված 21, մաս 2

³ ԱՀ կուսակցությունների մասին օրենք, հոդված 21, մաս 2

⁴ Նույն տեղում, հոդված 26, մաս 1

⁵ Նույն տեղում

⁶ Նույն տեղում, հոդված 26, մաս 1

2. Ազգային ժողովի ընտրություններին մասնակցող կուսակցության (կուսակցությունների դաշինքի) ընտրական ցուցակում ընդգրկված թեկնածուների անձնական միջոցներից.
3. ընտրելու իրավունք ունեցող անձանց կամավոր մուծումներից:⁷

Ազգային ժողովի ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունը (կուսակցությունների դաշինքում ընդգրկված կուսակցությունները միասին) իրավունք ունի (ունեն) կուսակցության (կուսակցությունների դաշինքի) հիմնադրամում մուծումներ կատարելու նվազագույն աշխատավարձի մինչև 5,000-ապատիկի չափով, այսինքն՝ 5 մլն. ՀՀ դրամ, իսկ Ազգային ժողովի ընտրություններին մասնակցող կուսակցության (կուսակցությունների դաշինքի) ընտրական ցուցակում ընդգրկված թեկնածուն՝ նվազագույն աշխատավարձի մինչև 500-ապատիկի չափով գումար, այսինքն՝ 500,000 ՀՀ դրամ: Յուրաքանչյուր ֆիզիկական անձ կարող է կուսակցության (կուսակցությունների դաշինքի) նախընտրական հիմնադրամում մուծում կատարել նվազագույն աշխատավարձի մինչև 100-ապատիկի չափով գումար,⁸ այսինքն՝ 100,000 ՀՀ դրամ (Աղյուսակ 1.):

Աղյուսակ 1. Նախընտրական հիմնադրամ կատարվող մուծումների սահմանաչափը (ՀՀ դրամ)

Աղբյուր	Առավելագույն սահմանաչափ
Կուսակցության սեփական միջոցներ կամ դաշինքի բոլոր կուսակցությունները միասին	5,000,000
Ընտրական ցուցակում ընդգրկված թեկնածուն	500,000
Ֆիզիկական անձ	100,000

Նախընտրական հիմնադրամը չունի առավելագույն սահմանաչափ: Միակ սահմանաչափն այն է, որ նախընտրական հիմնադրամից կարելի է ծախսել առավելագույնը 30,000,000 ՀՀ դրամ՝ ԱՀ ընտրական օրենսգրքի 117-րդ հոդվածի 4-րդ մասում սահմանված ապրանքների և ծառայությունների ֆինանսավորման համար:

Ուսումնասիրության արդյունքում պարզվել է, որ հիմնադրամ մուտք եղած գումարների մեծության առումով առաջին երեք տեղերում են «Ազատ հայրենիք-ԶՄ» դաշինքը, Արցախի «Արդարություն» և «Միասնական հայրենիք» կուսակցությունները: Ամենից քիչ գումար է մուտքագրվել «Անկախության սերունդ» կուսակցության նախընտրական հիմնադրամ՝ 0 դրամ, որին հաջորդում են Արցախի հեղափոխական կուսակցությունը՝ 66,000 ՀՀ դրամով և «Միացյալ Հայաստանը»՝ 300,000 ՀՀ դրամ մուտքերով:

Նախընտրական հիմնադրամից կատարվող ծախսերի համար կանխիկի սահմանափակում օրենքով նախատեսված չէ:

⁷ Նույն տեղում, հոդված 26, մաս 3
⁸ Նույն տեղում, հոդված 117, մաս 3

2. Նախընտրական հիմնադրամների ծախսեր

Խորհրդարանական ընտրությունների ընթացքում կուսակցություններն իրենց նախընտրական հիմնադրամներ կատարված մուծումների և դրանց օգտագործման վերաբերյալ հայտարարագրեր են ներկայացնում ՎԿԾ՝ քարոզչությունը սկսվելուց հետո՝ 10-րդ օրը, ինչպես նաև ընտրությունների արդյունքների ամփոփման համար սահմանված ժամկետից ոչ ուշ, քան 3 օր առաջ:⁹ Համաձայն ԸՕ-ի հոդված 28-ի մաս 4-ի՝ «Հանրապետության նախագահի թեկնածուների և Ազգային ժողովի ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) ներկայացրած հայտարարագրերը եռօրյա ժամկետում տեղադրվում են Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի համացանցային կայքում, իսկ մյուս թեկնածուների հայտարարագրերի պատճենները կարող են տրամադրվել վստահված անձանց, զանգվածային լրատվության միջոցների ներկայացուցիչներին, դիտորդներին»:

Ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ Արցախի 2020 թվականի խորհրդարանական ընտրություններին մասնակցած բոլոր կուսակցությունները պահպանել են ՎԿԾ նախընտրական հիմնադրամների մասին հայտարարագրեր ներկայացնելու օրենսդրական պահանջը և ներկայացրել են հայտարարագրեր¹⁰:

Նախընտրական քարոզչության ընթացքում Ազգային ժողովի ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունը (կուսակցությունների դաշինքը) զանգվածային լրատվության միջոցներով նախընտրական քարոզչություն իրականացնելու, նախընտրական ժողովներ և ընտրողների հետ հանդիպումներ կազմակերպելու նպատակով դահլիճների, տարածքների վարձակալման (բացառությամբ ընտրական շտաբների), քարոզչական պաստառի, քարոզչական տպագիր և այլ նյութերի պատրաստման (տեղադրման), ձեռքբերման, ընտրողներին տրամադրվող քարոզչական բոլոր տեսակի նյութերի (ներառյալ՝ տպագիր նյութերի) պատրաստման ֆինանսավորման համար իրավունք ունի ծախսելու նվազագույն աշխատավարձի 30,000-ապատիկը չգերազանցող գումար,¹¹ այսինքն՝ 30,000,000 ՀՀ դրամ:

Օրենսդրության համաձայն հայտարարագրման ենթակա ծախսերի շրջանակը սահմանափակ է և դրանից դուրս են մնում այնպիսի կարևոր և խոշոր ծախսեր, ինչպիսիք են՝ շտաբների վարձակալությունը, շտաբների աշխատողների վարձը, տրանսպորտային ծախսերը, ինտերնետում արվող գովազդը և այլն¹²:

Ծախսերն ու ստացված գումարները գրեթե բոլոր քաղաքական ուժերի մոտ համարյա հավասար են, և այնպիսի տպավորություն է, որ գումարները մուծվել են հիմնադրամ, որպեսզի հիմնավորեն արդեն իսկ կատարված կամ պայմանավորված ծախսերը: Նման պատկեր է առկա բոլոր կուսակցությունների մոտ՝ բացառությամբ «Անկախության սերունդի», որն ընդհանրապես որևէ ծախս չի կատարել և մուտք չի ունեցել:

Ստորև (Աղյուսակ 2 և Գրաֆիկ 1) ներկայացված է կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) նախընտրական հիմնադրամ կատարված մուծումների և

⁹ ԱՀ ԸՕ, հոդված 28, մաս 1

¹⁰ <https://bit.ly/37dde4T>

¹¹ ԱՀ ԸՕ, հոդված 117, մաս 4

¹² Նույն տեղում, հոդված 27, մաս 1

դրանց օգտագործման վերաբերյալ հայտարարագրերում ներկայացված տվյալները: «Ընդհանուր ծախսերը» ներկայացնում են այն ապրանքների և ծառայությունների շուկայական արժեքների գումարը, որոնք ձեռք են բերվել անհատույց կամ Նախընտրական հիմնադրամից ձևավորումից առաջ:

Աղյուսակ 2. Նախընտրական հիմնադրամների մուտքերն ու ծախսերը (ՀՀ դրամ)

Կուսակցություն/ կուսակցությունների դաշինք	Նախընտրական հիմնադրամ մուծված գումար	Նախընտրական հիմնադրամից կատարված ծախսեր	Ընդհանուր ծախսեր
«Ազատ հայրենիք-ԶՄԴ» կուսակցությունների դաշինք	17,814,000	17,813,284	17,813,284
«Միասնական հայրենիք» կուսակցություն	5,053,640	5,051,545	5,850,745
Արցախի «Արդարություն» կուսակցություն	5,230,000	5,230,000	5,230,000
«Հայ հեղափոխական դաշնակցություն» կուսակցություն	3,868,008	3,868,008	3,868,008
Արցախի ժողովրդավարական կուսակցություն	4,570,000	2,830,780	4,550,780
«Նոր Արցախ» կուսակցությունների դաշինք	2,488,000	2,486,660	2,636,700
«Ազգային վերածնունդ» կուսակցություն	2,175,000	2,175,000	2,175,000
Արցախի պահպանողական կուսակցություն	383,000	190,000	382,700
Արցախի հեղափոխական կուսակցություն	66,000	66,000	66,000
«Միացյալ Հայաստան» կուսակցություն	300,000	282,000	282,000
«Անկախության սերունդ» կուսակցություն	0	0	0
Լեռնային Ղարաբաղի կոմունիստական կուսակցություն	456,600	456,600	456,600

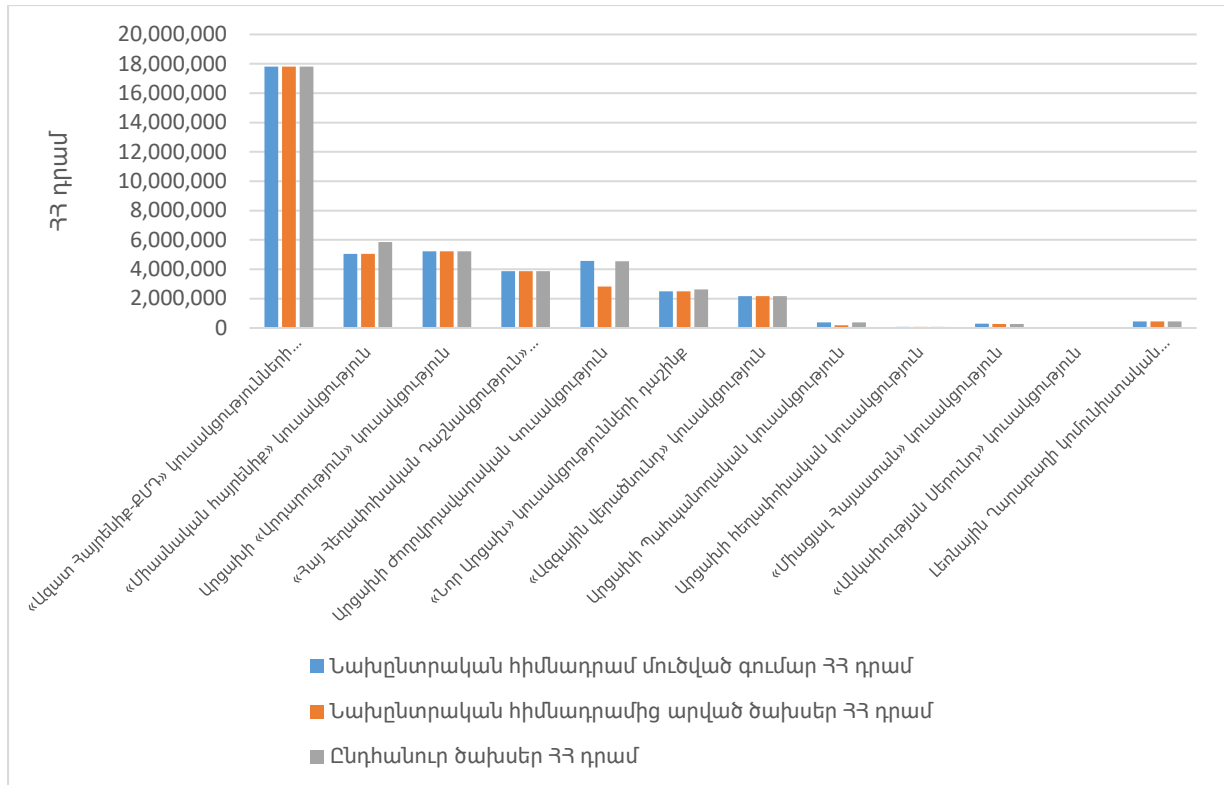
Նախընտրական հիմնադրամներից կատարած ծախսերի ծավալի առումով առաջին երեք կուսակցություններն/կուսակցությունների դաշինքներն են՝ «Ազատ հայրենիք-ԶՄԴ», որին հաջորդում են Արցախի «Արդարություն» կուսակցությունը և «Միասնական հայրենիքը»՝ չնչին տարբերությամբ: Ամենից քիչ ծախսեր կատարած առաջին երեք կուսակցություններն են՝ «Անկախության սերունդը», որն ընդհանրապես ծախս չի հայտարարագրել, Արցախի հեղափոխական կուսակցությունը՝ 66,000 դրամ ծախսով և Արցախի պահպանողական կուսակցությունը՝ 190,000 դրամ ծախսով:

Ընդհանուր ծախսերի առումով՝ առաջին երեք տեղերում են Նույն երեք կուսակցություններն՝ այն տարբերությամբ, որ «Միասնական հայրենիք» կուսակցությունը երկրորդ տեղում է, իսկ

Արցախի «Արդարություն» կուսակցությունը՝ երրորդ: Քարոզչության ընթացքում կատարված նվազագույն ընդհանուր ծախսերի առումով, կրկին առաջին երկու տեղում են «Անկախության սերունդը»՝ 0 դրամ ծախսով և Արցախի հեղափոխական կուսակցությունը՝ 66,000 դրամ կատարած ծախսով: Երրորդ տեղում է ոչ թե Արցախի պահպանողական կուսակցությունն, այլ «Միացյալ Հայաստանը»:

Գրաֆիկ 1. Նախընտրական հիմնադրամների մուտքերն ու ծախսերը (ՀՀ դրամ)

Ընտրություններում նվազագույն անցողիկ շեմը հաղթահարած կուսակցությունների հայտարարագրերը համադրելով ՎԿԾ Նախընտրական հիմնադրամների ֆինանսական միջոցների օգտագործման վերաբերյալ ամփոփ տեղեկանքի հետ¹³, պարզվում է, որ «Ազատ հայրենիք-ԶՄԴ» դաշինքը, «Արդարություն» կուսակցությունը և «Հայ հեղափոխական դաշնակցություն» կուսակցությունը տարբեր ժամանակահատվածներում կատարել են ծախսեր, մինչդեռ տվյալ պահին ծախսվածի չափով բավարար գումարներ չեն ունեցել հիմնադրամներում: Այսպես, ըստ «Ազատ հայրենիք- ԶՄԴ» դաշինքի հայտարարագրի՝ մարտի 13-ի դրությամբ հիմնադրամում առկա էր ընդամենը 2,000 ՀՀ դրամ գումար, սակայն մարտի 13-ին՝ 43,200 ՀՀ դրամ հաշիվ-ապրանքագրով է դուրս գրվել: Նույն 2,000 ՀՀ դրամի պայմաններում մարտի 24-ին դուրս է գրվել 8,845,000 ՀՀ դրամի հաշիվ-ապրանքագիր, իսկ մարտի 27-ին՝ 3,097,900 ՀՀ դրամ: Համանման պատկեր է նաև «Արդարություն» կուսակցության դեպքում: Մարտի 18-26-ն ընկած ժամանակահատվածում կատարվել է 3,004,100 ՀՀ դրամի ծախս, այն դեպքում, երբ այդ ժամանակահատվածում հիմնադրամում եղել է ընդամենը 2,500,000 ՀՀ դրամ: Նույնն է իրավիճակը «Հայ հեղափոխական դաշնակցություն» կուսակցության դեպքում. մինչև մարտի 3-ը կատարվել է 1,612,220 ՀՀ դրամի ծախս, այն դեպքում, երբ մարտի 3-ի դրությամբ եղել է 291,000 ՀՀ դրամ: Այսինքն

¹³ <https://bit.ly/30nbuEC>

ստացվում է, որ գումարները մուտքագրվել են նախընտրական հիմնադրամներին՝ ելնելով կատարվող ծախսերից:

Նախընտրական հիմնադրամներից կատարված ծախսերի շրջանակում արտացոլված չեն այնպիսի գործարքներ, ինչպիսիք են, օրինակ՝ Արցախի «Արդարություն» կուսակցության կողմից մարտի 8-ի տոնի կապակցությամբ կանանց ծաղիկներ ու նվերներ բաժանելը,¹⁴ «Ազատ հայրենիք-ՔՄԴ»¹⁵ և Արցախի ժողովրդավարական կուսակցության ներկայացուցիչների կողմից մոմավառության նպատակով եկեղեցուց դուրս մոմեր բաժանելը,¹⁶ «Ազատ հայրենիք-ՔՄԴ» կողմից COVID-19 համավարակի առիթով հիգիենայի պարագաների անվճար տրամադրումը Արցախ-Յայաստան անցակետում, քարոզչությանն առնչվող տարբեր ծառայությունների ձեռքբերումը (օրինակ՝ բարձրախոսի, մանր տեխնիկայի վարձակալություն և այլն), շտաբներում սննդի վճարները և այլն: Ընդ որում, եթե Արցախի ժողովրդավարական կուսակցության պարագայում դա տեսականորեն կարող էր ներառված լինել հիմնադրամի միջոցներից կատարված՝ հայտարարագրման ոչ ենթակա 1,720,000 ՀՀ դրամ ծախսի մեջ, մյուս քաղաքական ուժերի դեպքում այդպիսի ծախս չի հայտարարագրվել:

Ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) նախընտրական հիմնադրամի ծախսերի հայտարարագրերի վերլուծությունը վեր է հանել հայտարարագրվող ծախսերի ներկայացման բավականին անկազմակերպ և շփոթեցնող ձևաչափը: Բոլոր հայտարարագրերում ընդհանուր նշվել են 32 անուն ապրանք կամ ծառայություն: Չկան ընդհանուր դասակարգիչներ, ինչի արդյունքում կուսակցությունները միևնույն ապրանքը/ծառայությունը նշում են տարբեր անվանումներով, երբեմն էլ՝ անհասկանալի, ինչը դժվարացնում է համադրումը: Ի լրումն դրա, անհասկանալի են «ՄՅՁ» (ԿԸՀ բանավոր պարզաբանման համաձայն՝ ներառում է «մինչև հիմնադրամի ձևավորումն» արված ծախսերը), «ռադիոծառայություն» (ԿԸՀ բանավոր պարզաբանման համաձայն՝ ներառում է ռադիոէթերի վճարը), «այլաստիկ քարտեր», «ծառ. վճ-ում Ժ-միջոցի համար» (ծառայությունների վճարում ժամանակամիջոցի համար) ծախսերը: Տարբեր ընկալումներ կարող են առաջանալ հայտարարագրված «գովազդային ծառայություն», «քարոզչական նյութեր» ձևակերպումների շուրջ:

Երեսուներկու ապրանքներն ու ծառայությունները դասակարգելով հնարավորինս համասեռ խմբերում՝ նախընտրական քարոզչության ծախսերը պայմանականորեն կարելի է ներկայացնել հետևյալ 10 խմբերում՝

1. գրասենյակային պարագաներ, ներառյալ՝ գրասենյակային նյութեր և համակարգչային նյութեր.
2. տպագրական նյութեր, ներառյալ՝ քարոզչական պաստառների, բրոշյուրների, բուկլետների, գրքույկների, թռուցիկների, բաներների, թաց անձեռոցիկների և այլ դիզայն և տպագրություն.
3. տրանսպորտային ծառայություն.
4. վառելիք, ներառյալ՝ դիզելային վառելիք, վառելիք, բնական գազ և բենզին.
5. գովազդային վահանակներ, ներառյալ՝ գովազդային վահանակների տեղադրում, վարձակալություն, գովազդի տեղադրում.

¹⁴ <https://www.facebook.com/BalasanianVitali/photos/a.412907572847126/665826484221899/?type=3&theater>

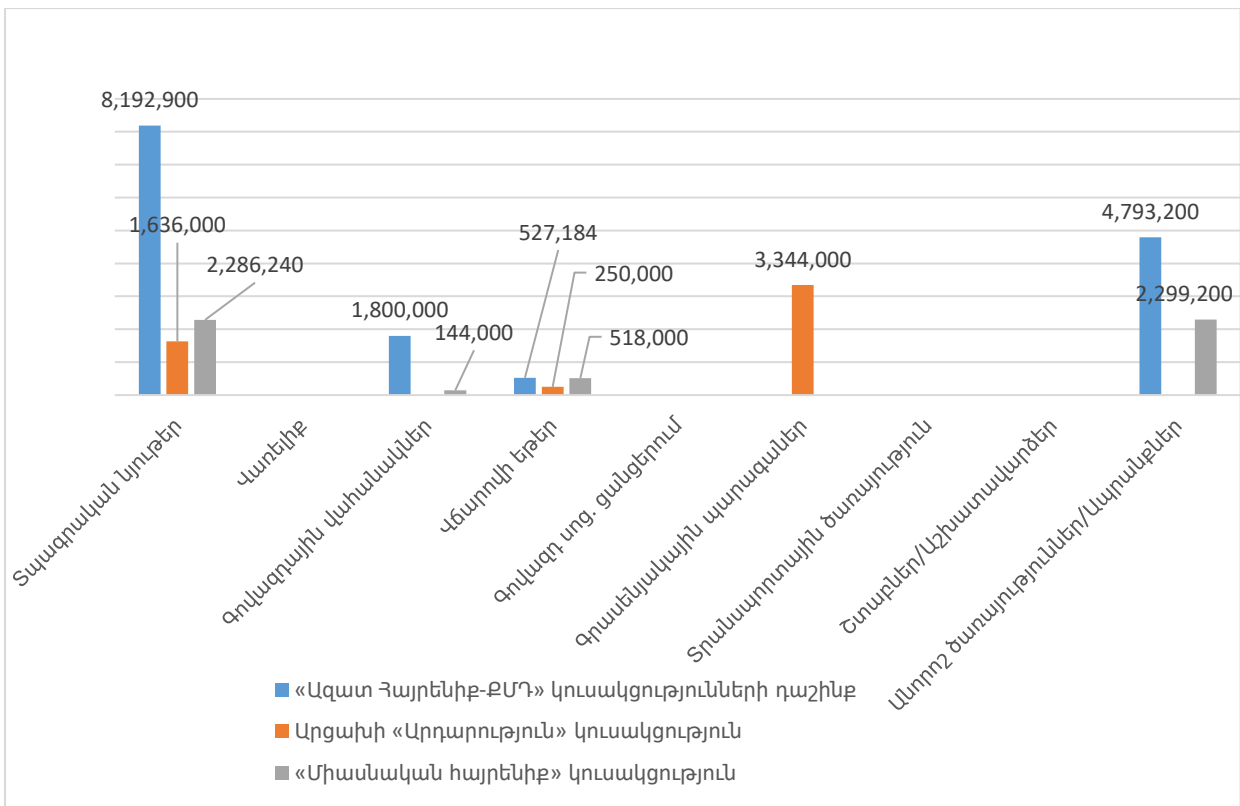
¹⁵ <https://www.facebook.com/azathayrenik/photos/d41d8cd9/1939660159504140/>

¹⁶ <https://www.facebook.com/azathayrenik/photos/d41d8cd9/1928711190599037/>

6. վճարովի եթեր.
7. տեսահոլովակ.
8. բուկլետների բաժանում-ցրիչ.
9. փողոցային լույս.
- 10.«անորոշ» ծառայություններ և ապրանքներ, ներառյալ՝ «ՄՅՁ», գովազդային ծառայություն, քարոզչական կյութեր, ռադիոծառայություն, պլաստիկ քարտեր, «Ծառ. վճ-ում Ժ-միջոցի համար»:

Ըստ վերոնշյալ տասը խմբերի՝ կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) նախընտրական հիմնադրամներից կատարած ծախսերի ընդհանուր պատկերը ներկայացվում է ստորև:

Գրաֆիկ 2. Նախընտրական հիմնադրամներից կատարած ծախսերը (ՀՀ դրամ)

Տվյալների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ «Ազատ հայրենիք-ԲՄԴ» կուսակցությունների դաշինքն ամենից շատ գումարն է ծախսել տպագրական կյութերի՝ մոտ 8,200,000 ՀՀ դրամ, գովազդային վահանակների՝ 1,800,000 ՀՀ դրամ և «անորոշ» խմբի ծառայությունների/ապրանքների համար՝ 4,800,00 ՀՀ դրամ: Վճարովի եթերի համար «Ազատ հայրենիք-ԲՄԴ» դաշինքը և «Միասնական հայրենիք» կուսակցությունը ծախսել են գրեթե հավասար՝ համապատասխանաբար 527 և 518 հազարական ՀՀ դրամ: Երկու կուսակցություններն էլ, օգտվելով օրենքով տրված հնարավորությունից, չեն հայտարարագրել տրանսպորտային, վանդիթի, շտաբների վարձակալության, ինչպես նաև սոցիալական ցանցերում գովազդի ծախսեր:

Միայն երեք կուսակցություն է հայտարարագրել գովազդային վահանակների ծախսեր, մինչդեռ ըստ «Ականատեսի» դիտորդների՝ ընտրություններին մասնակցող բոլոր

կուսակցությունները և դաշինքները, բացառությամբ՝ «Արցախի հեղափոխական» կուսակցության, ունեցել են վահանակներ: «Ականատեսը» մեկ քառակուսի մետրը 2,500 դրամ միջին գնով հաշվարկել է գովազդային վահանակների ծախսերը, որից երևում է, որ զգալի գումարներ են ծախսվել դրանց տեղադրման համար (Աղյուսակ 3.): Կարելի է ենթադրել, որ գովազդային վահանակների ծախսերը հայտարարագրերում ներառվել են, սակայն ներկայացվել են այլ անվանումներով, օրինակ՝ տպագրական կյութեր, բանների տպագրություն, քարոզչական պաստառներ, գովազդի տպագրություն, բայց ոչ վահանակներ: Այդուհանդերձ ակնհայտ է, որ ծախսերի դասակարգման անհստակությունը ինչպե՛ս ՎՎԾ-ի համար, այնպե՛ս էլ դիտորդական առաքելության տեսանկյունից դժվարացնում է վերահսկողությունը:

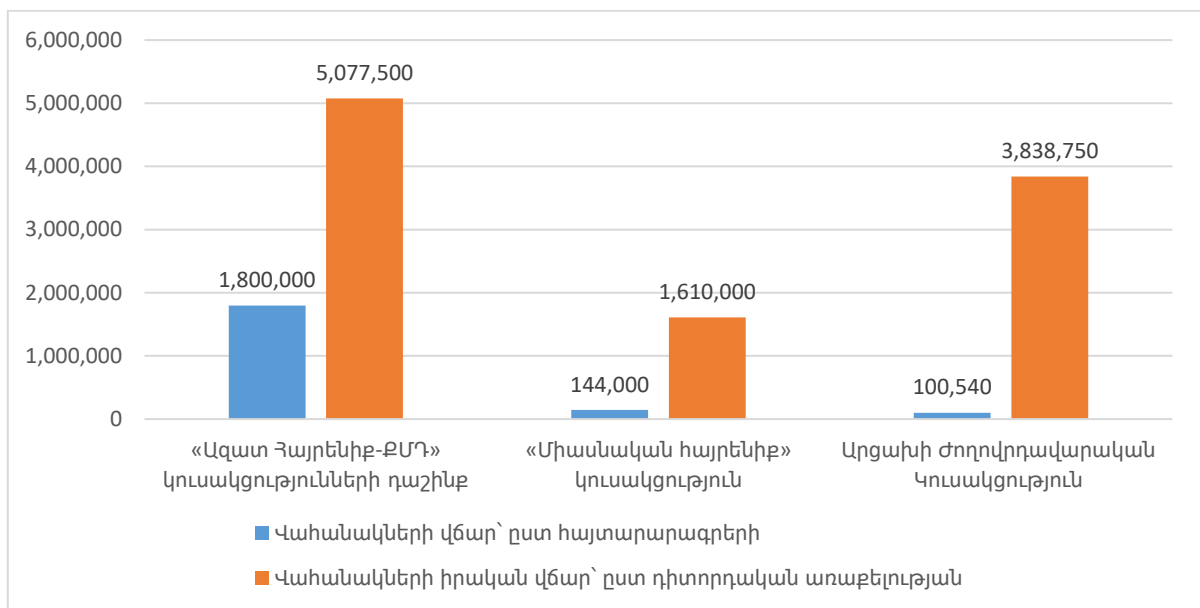
Աղյուսակ 3. Գովազդային վահանակների թիվ և արժեք (ՀՀ դրամ)

Կուսակցություն (կուսակցությունների դաշինք)	Դիտորդների արձանագրած՝ գովազդային վահանակների թիվ	Վահանակների հաշվարկված ծախս՝ ընդամենը
«Ազատ հայրենիք-ԶՄԴ» կուսակցությունների դաշինք	159 վահանակ՝ միջինը 6.5 քմ 95 վահանակ միջինը 10.5 քմ	5,077,500
«Միասնական հայրենիք» կուսակցություն	49 վահանակ՝ միջինը 6.5 քմ 31 վահանակ՝ միջինը 10.5 քմ	1,610,000
Արցախի «Արդարություն» կուսակցություն	79 վահանակ՝ միջինը 6.5 քմ 28 վահանակ՝ միջինը 10.5 քմ	2,018,750
«Հայ հեղափոխական դաշնակցություն» կուսակցություն	33 վահանակ՝ միջինը 6.5 քմ 29 վահանակ՝ միջինը 10.5 քմ	1,297,500
Արցախի ժողովրդավարական կուսակցություն	128 վահանակ՝ միջինը 6.5 քմ 67 վահանակ՝ միջինը 10.5 քմ	3,838,750
«Նոր Արցախ» կուսակցությունների դաշինք	151 վահանակ՝ միջինը 6.5 քմ 82 վահանակ՝ միջինը 10.5 քմ	3,786,250
«Ազգային վերածնունդ» կուսակցություն	38 վահանակ՝ միջինը 6.5 քմ 12 վահանակ՝ միջինը 10.5 քմ	932,500
Արցախի պահպանողական կուսակցություն	26 վահանակ՝ միջինը 6.5 քմ 9 վահանակ միջինը 10.5 քմ	658,750
Արցախի հեղափոխական կուսակցություն	0 ՀՀ դրամ	0
«Միացյալ Հայաստան» կուսակցություն	70 վահանակ՝ միջինը 6.5 քմ 15 վահանակ՝ միջինը 10.5 քմ	2,161,250

«Անկախության Սերունդ» կուսակցություն	64 վահանակ՝ միջինը 6.5 քմ 15 վահանակ՝ միջինը 10.5 քմ	1.433.750
Լեռնային Ղարաբաղի կոմունիստական կուսակցություն	6 վահանակ՝ միջինը 6.5 քմ	97,500

Հարկ է արձանագրել, որ գովազդային վահանակների մասին հայտարարագրող երեք քաղաքական ուժերի՝ «Ազատ հայրենիք-ԶՄԴ», «Միասնական հայրենիք» և Արցախի ժողովրդավարական կուսակցության հայտարարագրած ծախսերը շատ ավելի քիչ են քան «Ականատեսի» կողմից հաշվարկածը (Գրաֆիկ 3.): Այսպես՝ «Ազատ հայրենիք-ԶՄԴ» դաշինքը հայտարարագրել է 1,800,000 ՀՀ դրամ գովազդային վահանակների մասով, իսկ դիտորդական առաքելությունը վեր է հանել մոտ 5,077,500 ՀՀ դրամի ծախս, «Միասնական հայրենիքի» դեպքում հայտարարագրվել է 144,000 ՀՀ դրամ, իսկ ըստ «Ականատեսի»՝ այդ գումարը կազմում է մոտ 1,610,000 ՀՀ դրամ, Արցախի ժողովրդավարական կուսակցությունը հայտարարագրել է 100,540 ՀՀ դրամի ծախս, իսկ «Ականատեսի» հաշվարկներով՝ այդ թիվը կազմում է մոտ 3,838,750 ՀՀ դրամ:

Գրաֆիկ 3. Վահանակների իրական և հայտարարագրված վճարները (ՀՀ դրամ)

Ի լրումն վերոնշյալ համադրումների, հաշվի առնելով, որ նախընտրական հիմնադրամների մուտքերի և ելքերի հայտարարագրերը ամբողջությամբ չեն արտացոլում նախընտրական շրջանում կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) ծախսերը, դիտորդական առաքելության կողմից ուսումնասիրվել են օրենքով նախընտրական հիմնադրամում պարտադիր չներառվող և հայտարարագրման ոչ ենթակա՝ կուսակցությունների նախընտրական շտաբների վարձակալության ծախսերը, ինչպես նաև՝ շտաբներում ընդգրկված աշխատողների վարձատրության գումարները: Տվյալ ուսումնասիրության հիմնական նպատակն էր՝ հասկանալ այդ ծախսերի ծավալները և դրանց էականությունը քարոզարշավի ընդհանուր ծախսերի համատեքստում՝ անկախ այն հանգամանքից, թե դրանցից որոնք են ֆինանսապես փոխհատուցվել և որոնք՝ հանդիսացել ոչ նյութական ներդրում առանձին անձանց կողմից: Հաշվարկները կատարվել են՝ ստանդարտացնելով

ծախսերը՝ շտաբների վարձակալության համար նախատեսելով գրասենյակային տարածքի միջին շուկայական արժեքը՝ 70,000 ՀՀ դրամ և աշխատանքի վարձատրության համար՝ ԱՀ-ում սահմանված նվազագույն աշխատավարձը՝ 75,000 ՀՀ դրամ: Ընդ որում, հաշվարկը կատարվել է մեկ ամսվա համար՝ չնայած, որ նախընտրական շտաբները գործել են 2020 թվականի փետրվարի 26-ից առվազն մինչև մարտի 31-ը, իսկ որոշ կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) դեպքում՝ առնվազն մինչև ապրիլի 14-ը՝ հաշվի առնելով նախագահական ընտրությունների երկրորդ փուլում նրանց ներգրավումը:

Առավելագույն ծայներ ստացած երեք քաղաքական ուժերից՝ իրենց ընտրական շտաբների և ներգրավված աշխատողների վերաբերյալ տեղեկություններ «Ականատեսին» հաղորդել է միայն «Միասնական հայրենիք» կուսակցությունը: Այն ունեցել է 67 շտաբ և 194 աշխատող (յուրաքանչյուր շտաբում մոտավորապես՝ 3-ական աշխատող), ինչը ֆինանսական արտահայտությամբ մոտավորապես կարժենար 19,240,000 ՀՀ դրամ: Դիտորդների ուսումնասիրությունների արդյունքում բացահայտվել են «Ազատ հայրենիք-ՔՄԴ» կուսակցությունների դաշինքի՝ 112 և Արցախի «Արդարություն» կուսակցության՝ 14 շտաբ: Դրանցից յուրաքանչյուրի համար հաշվարկելով շտաբների վարձակալության արժեքը և նախատեսելով նվազագույնը մեկական աշխատող, ստացվում է, որ առաջինի ծախսերը կազմում են մոտ 16,240,000 ՀՀ դրամ, իսկ երկրորդինը՝ մոտ 2,030,000 (Աղյուսակ 4.):

Աղյուսակ 4. Նախընտրական շտաբների և աշխատակիցների վճարներ (ՀՀ դրամ)

Կուսակցությ ուն / կուսակցությ ունների դաշինք	Շտաբների / աշխատող ների քանակ	Շտաբների / աշխատող ների համար ծախսեր	Ընդամենը՝ շտաբների և աշխատող ների համար ծախսեր	Հայտարար ագրված ընդհանուր ծախսեր	Շտաբների/ աշխատողների ծախսերի համադրությունը հայտարարագրվ ած ծախսերի հետ
«Ազատ հայրենիք- ՔՄԴ» կուսակցությ ունների դաշինք	112 շտաբ	7,840,000	16,240,000	17,813,284	91.2%
	112 աշխատող/ կամավոր	8,400,000			
«Միասնակա ն հայրենիք» կուսակցությ ուն	67 շտաբ	4,690,000	19,240,000	5,850,745	330%
	194 աշխատող/ կամավոր	14,550,000			
Արցախի «Արդարությ ուն» կուսակցությ ուն	14 շտաբ	980,000	2,030,000	5,230,000	38.8%
	14 աշխատող/ կամավոր	1,050,000			

Ստացվում է, որ «Ազատ հայրենիք-ԶՄԴ» կուսակցությունների դաշինքը իր շտաբների և աշխատողների ծախսերի վրա ծախսել է առնվազն այնքան գումար, որքան Նրա հայտարարագրած ընդհանուր ծախսն է՝ 17,813,284 ՀՀ դրամ: «Միասնական հայրենիք» կուսակցությունը ծախսել է երեք անգամ ավելի մեծ գումար քան հայտարարագրած ընդհանուր ծախսն է: Արցախի «Արդարություն» կուսակցության պարագայում շտաբների և աշխատողների վրա ծախսված գումարը մոտավորապես կազմում է ընդհանուր ծախսերի 2/5-ը: Միայն «Ազատ հայրենիք-ԶՄԴ» կուսակցությունների դաշինքի և «Միասնական հայրենիք» կուսակցության օրինակները համոզիչ կերպով ցույց են տալիս, որ օրենսդրությամբ նախընտրական հիմնադրամում շտաբների ու աշխատողների ծախսերի չներառելու դրույթը խոչընդոտում է, որպեսզի լիարժեք կերպով բացահայտվեն քաղաքական ուժերի կատարած մեծածավալ ծախսերը, ինչպես նաև համապատասխան մուտքերը/ներդրումները, և դրանով թյուր պատկերացումներ են ստեղծում ներդրված միջոցների, մրցակցային իրավիճակի և ընտրությունների արդյունքների վրա հնարավոր ազդեցության վերաբերյալ:

Նախընտրական քարոզարշավի բարձր ակտիվության պատճառով դիտորդների համար հնարավոր չի եղել ամբողջական և հավաստի տվյալներ հավաքագրել կուսակցությունների/դաշինքների կողմից տրանսպորտային ծառայությունների, վառելիքի ծախսերի վերաբերյալ, որոնք ևս զգալի գումար են կազմում և դուրս են մնացել հայտարարագրերից:

3. Վերահսկողություն

ԱՀ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի վերահսկիչ-վերստուգիչ ծառայությունն իրականացնում է նախընտրական հիմնադրամներ կատարվող մուծումների, ծախսերի և դրանց հաշվարկման, ինչպես նաև կուսակցությունների ընթացիկ ֆինանսական գործունեության նկատմամբ վերահսկողություն: Նրա լիազորությունները սահմանված են ԱՀ ընտրական օրենսգրքով և «Կուսակցությունների մասին» օրենքով: ՎՎԾ ղեկավարը նշանակվում է ԿԸՀ կողմից 5 տարի ժամկետով:¹⁷

Նախագահական և խորհրդարանական ընտրությունների ընթացքում թեկնածուներն իրենց նախընտրական հիմնադրամներ կատարված մուծումների և դրանց օգտագործման վերաբերյալ հայտարարագրեր են ներկայացնում են ՎՎԾ՝ քարոզչությունը սկսվելուց հետո՝ 10-րդ օրը, ինչպես նաև ընտրությունների արդյունքների ամփոփման համար սահմանված ժամկետից ոչ ուշ, քան 3 օր առաջ:¹⁸ Հայտարարագրերին կցվում են թեկնածուների՝ զանգվածային լրատվության միջոցներով նախընտրական քարոզչություն իրականացնելու, նախընտրական ժողովներ և ընտրողների հետ հանդիպումներ կազմակերպելու նպատակով դահլիճների, տարածքների վարձակալման (բացառությամբ ընտրական շտաբների), քարոզչական պաստառի, քարոզչական տպագիր և այլ նյութերի պատրաստման (տեղադրման), ձեռքբերման, ընտրողներին տրամադրվող քարոզչական բոլոր տեսակի նյութերի (ներառյալ՝ տպագիր նյութերի) պատրաստման համար կնքված պայմանագրերը, ինչպես նաև կատարված վճարումները հավաստող փաստաթղթերը:

¹⁷ ԱՀ ԸՕ, հոդված 29, մաս 2

¹⁸ Նույն տեղում, հոդված 28, մաս 1

Եթե ապրանքներն ու ծառայությունները մատուցվել են անհատույց կամ շուկայական արժեքից պակաս գնով կամ ձեռք են բերվել մինչև նախընտրական հիմնադրամի ձևավորումը, ապա իրենց շուկայական արժեքով ներառվում են նախընտրական հիմնադրամի ծախսերում¹⁹: Եթե ՎՎԾ եզրակացությամբ նշվում է, որ նախընտրական քարոզչության համար ձեռքբերված ապրանքը կամ ծառայությունը շուկայական արժեքով չի ներառվել նախընտրական հիմնադրամի ծախսերում, ապա ԿԸՀ-ն հարուցում է վարչական վարույթ, և, եթե դրա արդյունքում հիմնավորվում է ՎՎԾ եզրակացությամբ նշված տեղեկությունը, ապա թեկնածուի նկատմամբ կիրառվում է վարչական տույժ՝ հիմնադրամի ծախսերում չներառված ծախսերի եռապատիկի չափով:²⁰

Այն բանկերը, որտեղ բացված են ժամանակավոր հատուկ հաշվեհամարներ, Հանրապետության նախագահի թեկնածուների, Ազգային ժողովի ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) ընտրական ցուցակների գրանցման համար ընտրական օրենսգրքով սահմանված ժամկետի ավարտից հետո՝ 3 աշխատանքային օրը մեկ, ՎՎԾ-ին տեղեկանք են ներկայացնում նախընտրական հիմնադրամների ֆինանսական մուտքերի և ելքերի վերաբերյալ, որը ՎՎԾ-ն պարտավոր է ամփոփել, կազմել ամփոփ տեղեկանք և տեղադրել ԿԸՀ կայքում:²¹

ՎՎԾ-ն հանրապետության նախագահի թեկնածուների, Ազգային ժողովի ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) նախընտրական հիմնադրամներում եղած միջոցների օգտագործման վերաբերյալ հայտարարագրերը ստանալուց հետո՝ 7 օրվա ընթացքում, բայց ոչ ուշ, քան ընտրության արդյունքների ամփոփման համար սահմանված ժամկետից մեկ օր առաջ ստուգում է, ստուգման արդյունքներով կազմում է եզրակացություն և ներկայացնում ԿԸՀ:²² Այդ պահից սկսած ԿԸՀ-ն պարտավոր է այն անհապաղ հրապարակել իր կայքում և առկայության դեպքում, քննարկել եզրակացության մեջ արձանագրված խախտումները, որի համար հրավիրում է նիստ՝ ՎՎԾ ներկայացուցչի պարտադիր ներկայությամբ:

ՎՎԾ լիազորությունները սահմանված են ընտրական օրենսգրքի հոդված 29-ի 6-րդ մասում և ներառում են հետևյալը՝

1. ստանալ համապատասխան տեղեկություններ, տեղեկանքներ, փաստաթղթերի պատճեններ՝ Հանրապետության նախագահի թեկնածուների, Ազգային ժողովի ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) նախընտրական հիմնադրամների ֆինանսական մուտքերի և ելքերի վերաբերյալ այն բանկերից, որտեղ նախընտրական հիմնադրամներ ձևավորելու համար բացվել են ժամանակավոր հատուկ հաշվեհամարներ.
2. բանկերից, կուսակցություններից և ապրանքներ մատակարարող, ծառայություններ մատուցող կամ աշխատանքներ կատարող այլ կազմակերպություններից ստանալ համապատասխան տեղեկություններ, տեղեկանքներ, փաստաթղթերի պատճեններ՝ կուսակցությանը վճարված անդամակցության վճարների, կուսակցությանը կատարված նվիրատվությունների, բյուջետային ֆինանսավորման,

¹⁹ Նույն տեղում, հոդված 27, մաս 2

²⁰ Նույն տեղում, հոդված 27, մաս 2

²¹ Նույն տեղում, հոդված 26, մաս 7

²² Նույն տեղում, հոդված 29, մաս 5

քաղաքացիական իրավական գործարքներից ստացված դրամական միջոցների և օրենսդրությամբ չարգելված այլ մուտքերի և ծախսերի վերաբերյալ.

3. իր գործունեությանն առնչվող հարցերի վերաբերյալ նախապատրաստել որոշումների նախագծեր և դրանք ներկայացնել ԿԸՀ քննարկմանը:

Նշված լիազորություններից երկրորդի առնչությամբ առկա է որոշակի բաց, քանի որ ՎՎԾ-ն չի կարող ստանալ տեղեկություններ ֆիզիկական անձանցից և պետական մարմիններից և այդպիսով՝ համադրել ու վերլուծել կազմակերպություններից ստացվող տեղեկությունները:

Կանխիկ գործարքների սահմանափակումների և դրանց նկատմամբ վերահսկողական մեխանիզմների բացակայությունն իր հերթին առաջացնում է չարաշահումների բարձր ռիսկեր:

Թեև ըստ օրենքի ՎՎԾ-ն գործում է ընտրական հանձնաժողովներից անկախ և հաշվետու չէ նրանց,²³ ինչպես երևում է վերոնշյալից, այն ունի զգալի կախվածություն ԿԸՀ-ից ինչպե՛ս ինստիտուցիոնալ, այնպե՛ս էլ գործառնական առումներով: Նաև, այն չի հանդիսանում կարգավորիչ կամ պատասխանատվության միջոցներ կիրառող մարմին: Նրա գործառնական սահմանափակ լինելը, ինչպես նաև որոշակի կախվածությունը հնարավորություն չեն տալիս իրականացնել լիարժեք, բովանդակային ու արդյունավետ վերահսկողություն:

2020թ. մարտի 31-ի խորհրդարանական ընտրությունների ընթացքում նախընտրական հիմնադրամներ կատարված մուծումների և դրանց օգտագործման վերաբերյալ ԱՀ ԿԸՀ ՎՎԾ եզրակացությունն ամրագրել է, որ «...որոշ թեկնածուներ և կուսակցություններ հայտարարագրերը ներկայացրել են ուշացումներով, ոչ պատշաճ ձևով որոշակի թերացումներով, որոնք վերահսկիչ-վերստուգիչ ծառայության մասնագետների կողմից շտկվել են»: Ըստ եզրակացության, նախընտրական հիմնադրամների ձևավորման, մուտքերի և ելքերի առումով կոպիտ խախտումներ չեն արձանագրվել:²⁴ ՎՎԾ-ի իրականացրած ուսումնասիրությունը ակնհայտորեն խիստ տեխնիկական ու մակերեսային է և, օրինակ, առնվազն դասակարգումների շփոթի արդյունքում վերևում նկարագրված՝ գովազդային վահանակների չհայտարարագրված ծախսերը չի կարողացել բացահայտել:

²³ Նույն տեղում, հոդված 29, մաս 1

²⁴ <https://bit.ly/2AMvFkK>

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Նախընտրական քարոզարշավի ֆինանսավորման օրինավորությունը խիստ կարևոր է ընտրական գործընթացի պատշաճ որակը, արդար մրցակցությունն ու ազատ կամարտահայտումը երաշխավորելու նպատակով: Այս առնչությամբ առաջարկվում է ձեռնարկել հետևյալ քայլերը.

- ընդլայնել հայտարարագրման ենթակա ծախսերի շրջանակը՝ ներառելով ընտրական շտաբների վարձակալությունը, այնտեղ աշխատող անձանց վարձատրությունը և կամավորների փոխհատուցումը, սոցիալական ցանցերով իրականացվող գովազդը, տրանսպորտային ծախսերը և վառելիքը, ինչպես նաև հնարավոր բոլոր այլ ծախսերը, որոնք կատարվում են նախընտրական քարոզչության ընթացքում և դրանց ֆինանսավորումը նախատեսել միայն նախընտրական հիմնադրամից.
- հայտարարագրի ձևում սահմանել ծառայությունների և ապրանքների հստակ դասակարգման պահանջ՝ ապահովելու ծախսերի կանոնակարգված վերահսկողություն ինչպես ՎՎԾ-ի, այնպես էլ՝ հանրության կողմից.
- հայտարարագրերում ներառվող անհատույց տրամադրվող ապրանքների, աշխատանքների և ծառայությունների ֆինանսական արժեքը գնահատելու համար սահմանել գնահատման մեթոդներ՝ ընդհանուր և համաչափ կիրառության համար.
- սահմանել պահանջ, որպեսզի իրականացվող ծախսերի առնվազն 90 տոկոսն իրականացվի անկանխիկ եղանակով.
- ԿԸՀ կայքում տեղադրել ոչ միայն ԱԺ ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների և նախագահի թեկնածուների, այլև՝ համայնքի ղեկավարի և համայնքի ավագանու անդամի թեկնածուների կողմից ՎՎԾ-ին ներկայացվող՝ նախընտրական հիմնադրամներ կատարված մուծումների և դրանց օգտագործման վերաբերյալ հայտարարագրերի պատճենները.
- վերանայել ՎՎԾ-ի կազմավորումը և ինստիտուցիոնալ կապվածությունը ԿԸՀ-ի հետ՝ ապահովելու նրա անկախությունը, ինչպես նաև ընդլայնել ՎՎԾ-ի լիազորություններն ու գործիքակազմը՝ նախընտրական քարոզչության ֆինանսավորման լիարժեք, բովանդակային և արդյունավետ վերլուծությունների վրա հիմնված վերահսկողություն իրականացնելու համար.
- կուսակցությունների նախընտրական-ընտրական գործունեությանն առնչվող բոլոր փաստաթղթերը հրապարակել բաց տվյալների (open data) և բաց աղբյուրի (open source) ձևաչափով՝ հասանելի դարձնելով դրանք շահագրգիռ կողմերին՝ ինքնուրույն վերահսկողության և վերլուծության համար.
- վերանայել օրենքի խախտումների համար պատասխանատվության շրջանակը և խստացնել պատժամիջոցները, այդ թվում՝ սահմանելով պատասխանատվություն հայտարարագրերի թերի կամ սխալ լրացման համար: